

Hva skal vi med antikken?

ESSAY: Antikken ikke bare er en nøkkel til forståelse av vår egen tid, men dessuten til en rekke andre mellomliggende epoker der man har tatt antikken til hjelp for å finne seg selv. I dette essayet skriver forfatteren av boka *Hva er antikken?* om hvorfor vi fremdeles tviholder på antikken, og hva den er i dag.

Av Christine Amadou

Hva skal vi med antikken? Hvorfor skal vi kjempe for å beholde fagmiljøer for døde språk og forskningsinstitutter i antikkens hovedsteder Athen og Roma? Og hvorfor må så godt som alle historisk relaterte emner på HF starte med den gresk-romerske antikken?

Det gamle argumentet om dannelse holder knapt lenger. Det er så mye annet som bør inngå i en moderne borgers dannelse enn antikk mytologi og noen latinske fraser. Da jeg ble bedt om å skrive boka «Hva er antikken», i Universitetsforlagets «hva er»-serie, skjønnte jeg fort at den på et eller annet vis måtte gi et svar på disse spørsmålene, svar på hvorfor vi fremdeles tviholder på antikken og på forestillingen om at den har en verdi.

Det må være noe *med* antikken, noe som gjør at den representerer noe mer enn møllspiste dannelsesidealer. Som lar den tåle å bli hentet opp i de mest forbløffende sammenhenger. For å forsøke å finne ut av dette, tok jeg tittelens presens-form på ordet. Hva *er* antikken, i dag?

Selvfølgelig kan vi avgrense en historisk epoke og en del fenomener og si at her har vi antikken, plassert røft regnet mellom år 750 før vår tidsregning og år 400 etter. Men antikken i dag er først og fremst resultatet av to tusen års overføringer, tolkninger, bruk, gjenbruk og oversettelser i videste forstand. For å finne ut hva antikken er, og altså hva vi skal med den, må vi se hva den har vært i alle disse mellomliggende periodene: hvilke avleiringer ulike tolkninger har lagt mellom antikken som historisk periode og oss, og hvordan alle disse lagene til sammen skaper den størrelsen som er antikken i dag.

Å betrakte antikken i dag ut fra et slikt perspektiv er selvfølgelig del av den resepsjonshistoriske vendingen der oppmerksomheten er blitt vendt fra forestillingen om en ubrutt tradisjon, til mottakelsen av det antikke materialet og tankegodset. Men i denne boka er det heller bruk enn mottakelse som er hovedsaken, og målet er å se hvordan antikken som begrep og referanse i dag er et resultat av de mange mellomliggende århundrenes til dels hardhendte bruk av den. Denne innfallsvinkelen viser oss hvor relevant antikken er, hvor viktig den er for å forstå historien, og hvor tilstedeværende den er også i dag.

MER OM ANTIKKEN: [Gudenes teater](#) • [Athens siste balansekunstner](#)

På slutten av 1700-tallet uttalte filosofen Friedrich Schlegel at enhver kan finne det han vil i antikken, «først og fremst seg selv». Vi kan med andre ord bruke antikken til å forstå oss selv, og om vi tar Schlegel på ordet og tenker oss at det har utallige andre opp gjennom den vestlige historien også gjort, så innebærer det at antikken ikke bare er en nøkkel til forståelse av vår egen tid, men dessuten til en rekke andre mellomliggende epoker der man har tatt antikken til hjelp for å finne seg selv.

Her skal jeg illustrere denne måten å studere bruk og relevans av antikken på, med tre politiske eksempler fra Frankrike. De kunne vært fra hvor som helst, men disse tre er aktuelle, de viser betydningen av å kjenne de antikke symbolenes brukshistorie og de demonstrerer hvor tilstedeværende antikken faktisk er. På ganske ulikt vis og i ulike sammenhenger, mer eller mindre behagelige. Og de illustrerer ikke minst at en referanse til antikken viser mer til tidligere tolkninger enn til antikken selv.

Emmanuel Macron og lyset på Akropolis

7. september i år holdt Frankrikes president Emmanuel Macron en av sine viktigste taler. Den var en intens og høystemt appell om at tiden nå var inne for å gjenreise Europa. Vi har, understreket Macron, valget mellom å la denne verdensdelen langsomt dø hen, eller å bygge Europa opp igjen, på håpet om uavhengighet, demokrati og tillit.

Macrons «Europa-tale» ble holdt under et statsbesøk i Athen, og han hadde valgt å stille seg på fjellknausen Pnyx der athenerne i antikken holdt sine folkeforsamlinger. Her sto, med en forslitt metafor, «demokratiets vugge», og i talen unnslo ikke den franske presidenten seg for å øse av nettopp dette billedspråket. Han siterte blant annet Perikles' gravtale over falne athenere, og talens høydepunkt var da han snudde seg mot det lyssatte Akropolis som lå bak ham og sa til tilhørerne: «[...] miraklet på dette fjellet, Parthenons søyler, Erekteions silhuett og karyatider vekker en følelse av at der er noe født som angår dere, som tilhører dere og som snakker til dere!»

Macron gjør seg dermed til talerør for solide europeiske tradisjoner: Overbevisningen om at de eldste frie samfunn var å finne i antikken, og at historien er forankret i konkrete steder som Pnyx og Akropolis. Talen føyer seg inn i en sjanger som dyrker institusjoner og ideer som man hevder at oppsto i det klassiske Athen, forestillingen om det mange vil kalle «lyset fra Akropolis.» Nå er det ingen tvil om at begrep som demokrati og frihet hadde ganske andre valører i Athen enn i dagens Europa. Men i de mellomliggende periodene, særlig fra opplysningstiden og fremover, har det vært viktig å forankre moderne statsdannelser i antikken og å la disse begrepene ha sin fødsel eller vugge nettopp i antikken. Macron står altså på trygg historisk grunn når han holder talen sin, men han står sant å si mer på opplysnings- og filhelleneres skuldre enn på de antikke athenernes. Og det viktigste for ham, som for så mange besøkende, har egentlig ikke vært lyset fra Akropolis, for det er et blafrende og nokså usikkert et, men lyset *på* Akropolis, altså hvordan han iscenesetter både historien, idealene og ikke minst antikkens mest ikoniske sted, for å styrke seg selv og sine visjoner om Europa og, kanskje, forsøke å lede oppmerksomheten bort fra det mange vil anse som

både antidemokratiske og upopulære tiltak i hjemlandet.

Identitærbevegelsens antikke referanser

Den franske *Génération identitaire* ble dannet i 2012, en ungdomsbevegelse, eller «kampgruppe», på ytre høyre fløy med innvandringsmotstand, antiislamisme og opprør mot sekstiåttene som fanesaker. Bevegelsen dyrker det franske («dette er vårt hjem»): landskap, mat, musikk og kultur som medlemmene mener er truet og må forsvares, om nødvendig med rå makt. Tilsvarende bevegelse fins i flere europeiske land og bruker symboler som det galliske villsvinet og det nordiske verdenstreet Yggdrasil. Men hovedsymbolet til de franske identitære ungdommene har enda tyngre historiske referanser. Det er et gult symbol på svart bunn, en stilisert versjon av den greske bokstaven lambda.

I antikk sammenheng sto I for lakedaimoner, spartanernes betegnelse på seg selv. «Det var den som prydet de ærerike spartanernes skjold», forklarer identitære ungdommer på bevegelsens presentasjonsvideo. «Skjønner dere ikke hva det betyr? Det betyr at vi ikke viker tilbake og at vi aldri gir opp.»

Med den antikke referansen søker bevegelsen historisk tyngde, men ser vi på merket deres, er det mye som tyder på at referansen er kommet via Zack Snyders film *300* fra 2006. Filmen skildrer Leonidas og hans tre hundre offervillige krigere ved Termopylene, i kamp mot perserne, med tydelige referanser til moderne ideer om ondskapens akse og Vestens kamp mot asiatiske inntrengere.

Identitærbevegelsen har vært vanskelig å fange opp og å plassere politisk. Men de antikke referansene kan hjelpe oss. For med henvisningene til spartanerne ved Termopylene anvender denne bevegelsen et symbolspråk som er blitt flittig brukt av totalitaristiske bevegelse. For nasjonale bevegelse på 1800-tallet var Athen den sentrale referansen fra den greske antikken, det er her Macron står solid plantet, bokstavelig talt. Sparta har imidlertid jevnlig dukket opp som et militaristisk og disiplinert alternativ, og motsetningen mellom de to bystatene er blitt lest ut fra nettopp Perikles' gravtale som Macron siterte, som motsetningen mellom frihet og ufrihet. Antikken gir med andre ord ettertiden en hel vifte av referanser å velge i. Om man velger det opplyste Akropolis eller den spartanske lambdaen, velger man å stille seg innenfor to helt ulike historiske symbolunivers.

Fluctuat nec mergitur

Etter terrorangrepet mot konsertscenen Le Bataclan i 2015 ble det arrangert store demonstrasjoner i Paris for å vise at folk ikke lot seg skremme, at man fortsatt ville bruke byen og friheten. I demonstrasjonene var hovedparolen «fluctuat nec mergitur», Paris' gamle latinske motto. På Paris' våpenskjold er det illustrert med en båt og det betyr nokså fritt oversatt «tatt av bølgene,

men synker ikke». Slagordet ble kopiert på grafittier og bannere og plutselig var latinen redningsplanken – den satte ord på parisernes ukuelighet.

Mottoet var selvfølgelig ideelt, rent meningsmessig, men det fikk nok en ekstra effekt nettopp siden det var på latin, et dødt språk som stadig færre franske ungdommer lærer seg. For latinen viste til en lang historie, men illustrerte også at denne byen faktisk hadde klart seg gjennom mye, og altså kom til å klare seg gjennom dette også. Latinen ble i seg selv et uttrykk for historisk kontinuitet og garantist for stabilitet.

I dette eksemplet fra Paris handler det ikke om et rent antikt eksempel, men om det latinske språket. Mer enn noe har latinen representert akademisk arroganse og eksklusiv kunnskap. Når latinen plutselig figurerte på bannere og husvegger, ble det døde språket, vel å merke bare tre ord fra det, koblet inn i en helt ny sammenheng og fikk en ny mening. Mottoet ble, nettopp på grunn av det antikke språket selv, paradoksalt nok et symbol på levedyktighet, til tross for turbulens.

Antikken frem i lyset

Alle disse tre eksemplene viser politiske situasjoner der antikke symboler tas opp. Macron brukte det athenske landskapet som en legitimerende referanse i seg selv, høyreekstremistene bruker det spartanske symbolet for å vise sin offervilje for det de vil kalle en historisk sak, og Paris' befolkning søkte tilflukt i et latinsk slagord for å vise at byen ikke lot seg senke.

Symbolene og de politiske sakene lar seg egentlig ikke sidestille. Men de sier alle på sitt vis noe om hva antikken er i dag og om hva man, som idéhistoriker eller humanist, kan bruke antikken til å forstå. Nemlig hvilke tradisjoner aktuelle referanser til antikken faktisk inngår i. Emmanuel Macron har neppe lest Perikles' gravtale, eller om han har gjort det er det lenge siden, når han tyr til disse ordene så er det fordi han dermed kan slutte seg til en lang liste av lesere som har brukt den samme talen til å fremme både nasjonale og vestlige demokratiske verdier, verdier som kanskje ikke har så mye med det greske demokratiet å gjøre.

Hvis vi kjenner de antikke referansenes bakgrunnshistorie, skjønner vi både mer av oss selv, av fortiden og av antikken selv. Å kaste lyset på Akropolis betyr nettopp det, å se hvordan antikken er blitt lyssatt for å begrunne både politiske og kunstneriske prosjekter opp gjennom tidene. Og vi kan ikke nærme oss antikken uten å ta hensyn til disse tolkningslagene, enten vi liker dem eller ei.

Eksemplene over viser hvor viktig kunnskap om antikken er for å forstå ideologiske referanser og dermed for å forstå samtiden, og oss selv som historiske aktører. Men hva med antikken for finne oss selv, som Schlegel skriver? Hva finner vi, eller jeg, i den? Jeg velger å tro at møtet med antikkens tekster, filosofi og monumenter fremdeles har en verdi og kan hjelpe oss å forstå hva det vil si å være menneske, i samspill med andre mennesker. At så mange andre før oss har brukt det samme materialet til å forstå seg selv, gjør det bare desto rikere.